

Időutazás Vas vármegyében – hegycsúctól a gyógyfürdőig

Nagy fába vágtam a fejszém – erre jöttem rá, mikor leültem a gép elé, hogy összefoglalót írjak a Szombathelyi Erdészeti Zrt. működési területén, Vas vármegyében található kultúrtörténeti emlékekről. A bőség zavara és a tudásvágy együttesen nehezíti a dolgomat, hiszen az ország nyugati vége oly gazdag értéktárral rendelkezik, hogy nehéz a választás. Egy biztos: a magyar hon más tájegységeihez hasonlóan Vas vármegyének is szerepelnie kell a bakancslistákon.

Bevezetésül egy kis ízelítő a teljesség igénye nélkül: Dunántúl teteje, az Írott-kő, a magyarság legfőbb ereklyéjének 33 éves száműzetése előtti utolsó búvóhelye, a kőszegi Koronaőrző bunker, Szombathely, azaz ókori nevén Savaria, mely több mint 2000 éve folyamatosan lakott város, Magyarország harmadik legnagyobb temploma Szent Márton szülővárosában, a Vasvári Sánc a Vaskapuval és a Katonák Útja, a több mint 7000 hektáros egybefüggő Farkas-erdő, a szerez településszerkezetével ismertté vált Őrség, a jáki apátság monumentális bazilikája, a Jeli Varázskert, és nem utolsósorban a 155. Vándorgyűlésnek központi helyszínéül választott fürdőváros, Sárvár, ahol erdőfürdőzni is érdemes.

Vas az ország harmadik legkisebb vármegyéje, területe 3336 km², ennek ellenére természeti adottságai rendkívül változatosak. Aprófalvas jellegű, 216 településéből 12 a város, amelyekben a népesség valamivel több mint 60%-a él.

Mai településhálózatának alapjai a honfoglalás, illetve az államalapítás idején alakultak ki. A római korban itt vezetett keresztül az északi és déli tartományokat összekötő *Borostyánkő-út*. A *Gyöngyös* és a *Perint* partja mentén települt Felső-Pannónia római kori székvárosa, *Savaria* (a mai *Szombathely*).

A középkorban a településsűrűsége sokkal magasabb volt a mainál, akkor 800 lakott hely volt, a jelenleginek csaknem a négyszerese. A vármegye az ország nyugati védelmi övezetéhez tartozott. E fontos funkcióra utal az *Őrség*, valamint a trianoni békediktátum következtében az Ausztriához csatolt burgenlandi *Őrvidék* elnevezés.

A Szombathelyi Erdészeti Zrt. az általa kezelt mintegy 46 ezer hektár állami területen végzett klasszikus erdészeti, vadászatzgazdálkodási feladatain túl számos közjót szolgáló ökoturisztikai létesítményt hozott létre vagy gondoz vármegyeszerte, például 11 tanösvényt és 23 történeti emlékhelyet, 6 kiemelt jelentőségű túraútvonal szakaszait, mintegy 300 km-nyi kerékpározásra kijelölt vagy kerékpározható erdei utakat, parkerdőket. Ezeket szintén érdemes felkeresni.

Vasi kalandozásunkra induljunk a csúcsról, az Írott-kőtől, amely az Országos Kéktúra és a Dél-dunántúli Kéktúra kezdőpontja a Kőszegi-hegységben, ez a terület a Szombathelyi Erdészeti Zrt. által kezelt erdők közül a leglátogatottabb.

A Dunántúl, illetve Burgenland (Várvidék) legmagasabb csúcsa a tengerszint felett 883 méteren álló *Írott-kő*. Neve a korábban Szál-kőnek nevezett sziklára utal, mely jelenleg Ausztria területén áll, az egykori, fából készült Árpád-kilátó helyére 1913-ban épített kilátótól 30 méterre, nyugatra.

Az Írott-kő (német neve *Geschriebenstein*) nevet a 17. században kapta, mikor is rávésték a rohonci uradalom tulajdonosának monogramját, a CBE betűket, melynek jelentése: *Comitis (gróf) Batthyány Elemér*. Az 1920-as trianoni békediktátum a kilátó közepén határozta meg az államhatárt, így fele-fele arányban tartozik Ausztriához, illetve Magyarországhoz.

A Kőszegi-hegység számos látnivalóval szolgál, ilyen a *Hélforrás*, amelyet már a középkorban is ismertek és használtak, hiszen Kőszeg régi várának (mai nevén Óház) bizto-

*Az Írott-kő kilátó a Dunántúl legmagasabb pontján,
a magyar-osztrák határon*

Fotó: Kremer Csaba

Fotó: Békési János

A szombathelyi Sárlos Boldogasszony székesegyház

sította a vízellátását. A Millenium tiszteletére felújított forrás hét kifolyását a hét honfoglaló vezérről nevezték el. A Szombathelyi Erdészeti Zrt. 2015-ben végzett a népszerű kirándulóhelyen a közjót szolgáló nagyszabású fejlesztéseket, melynek során többek között a 424 méter tengerszint feletti magasságban található forrás és környezete is megújult.

A Kőszegi-hegység szívében működik a Szombathelyi Erdészeti Zrt. *Stájer-házi Minősített Erdészeti Erdei Iskolája*. Mária Terézia 1770-ben hatályba lépett erdőrendtartásának megvalósításához Kőszeg szabad királyi város két erdészt szerződttetett Stájerországból. Letelepítésük helyét nevezték el egykor a környékbeli stájeroknak. A Stájer-házakban a vasfüggönykorszak után, 1996-ban hozta létre a környező állami erdőket kezelő társaság az erdészeti múzeumot, 2002-ben az erdei iskolát, 2004-ben pedig az erdei szállást.

A kőszegi hegy és az Alpokalja kisvárosa magyarságunk legfőbb ereklyéjének, a Szent Koronának és a koronázási ékszereknek kétszer is menedéket adott. A II. világháborús frontvonal elől menekítve először 1944. december 6-án érkeztek Kőszegre a féltett kincsek, amelyeket aztán a város bombázásától tartva december 29-én Velembe vittek. Időközben megépítették a kőszegi Kálvária-hegy aljában a biztonságos légvédelmi óvóhelyet, ahová 1945. március 19-én kerültek vissza az ereklyék. A front közeledése miatt március 28-án innen kezdte meg 33 éves száműzetését a Szent Korona.

Szombathely, a vasi megyeszékhely az ókori *Savaria* területén épült fel, így Magyarország legrégebben lakott városa. Rengeteg helyen találkozhatunk római emlékekkel, az itt élők egy különleges rendezvénnel, a nyár végén tartott *Savaria Karnevállal* őrzik a történelmi hagyományokat.

Az Isis istennő tiszteletére épült szentély, az *Iseum* a legismertebb ókori építészeti emlék Szombathelyen. A leletek szerint a Kr. után 1-4. századig működött, ezt követően a templomot elbontották, helyén ókeresztény temető létesült. Régészeti feltárások és rekonstrukciók után a szentélyt eredeti pompájába sikerült visszaállítani. A 2011-ben megnyílt, rekonstruált szentkerület ma ókori vallástörténeti múzeumként működik. A templom egykori oszlopcsarnokai helyén

kialakított, a 21. század igényeinek megfelelő tágas terekben látható az *Isis savariai otthona* című kiállítás.

Maga a belváros utcaszerkezete is a római és középkori múltra emlékeztet. A Berzsényi téren álló Megyeháza és Püspöki Palota a 18. században épült, amikor fejlődésnek indult a település.

Európa legismertebb szentje, Szent Márton szülővárosában áll a *Sárlos Boldogasszony Székesegyház*, a Szombathelyi Egyházmegye főtemploma, amely 1791 és 1814 között épült a város szívében, az egykori vár területén, a régi várpalota és a vártemplom helyén. Közvetlen szomszédságában fekszenek az egykori Savaria központjának, a helytartói palota és a Szent Quirinus bazilika romjai. 1944. március 4-én a várost pusztító bombázáskor a székesegyházat is súlyos találat érte. A háború után azonnal megindult az újjáépítés.

A nagytemplom mellett 2017-től fogadja az érdeklődőket a Szombathelyi Egyházmegye első püspökének nevét viselő *Szily János Egyházmegyei Gyűjtemény és Látogatóközpont*. A püspöki palota barokk szárnya magába foglalja az első emeleti püspöki magánkápolnát; a Mikes-könyvtárat, azt a szobát, ahol *Boldog IV. Károly* király szállt meg Mikes püspök vendégeként; a Szent Pál-termet Dorffmaister István festményeivel; a sárga szalont, a püspöki palota nagytermét, a metsetermet, valamint a püspöki portrékkal díszített előszobát. Az első emeleten elhelyezkedő kincstárban az egyházmegye legértékesebb műkincseit tekinthetik meg a látogatók.

A földszinten – a *Sala Terrenán* kívül – tizenöt püspök tevékenységén keresztül megismerhetjük a Szombathelyi Egyházmegye történetét; továbbá egy-egy állandó kiállítás látható *Mindszenty József* bíborosról, illetve *Brenner János*-ról, az egyházmegye vértanú papjáról.

A Vasvárról Zalaegerszeg irányába vezető 76-os főúton a város határáról nem messze tábla jelzi a Vasvári sáncot és a Katonák útját, amely ma kavicsozott erdészeti út. Ezen juthatunk el a *Vaskapu Parkerdő* bejáratához, ahonnan tanösvény vezet a *Vasvári sánchoz*, amelyet a 10. század második felében, a nyugati kalandozások lezárulása után építettek ki egy, az egész Dunántúlt körülölelő védelmi rendszer részeként. A védmű környékünkön a Katonák útját, ezt az ország központjából a Hegyháton, az Őrségen és a Mura-vidéken keresztül Stájerországba (azon túl pedig egészen Észak-Itáliába) vezető utat védte.

A Szily János Egyházmegyei Gyűjtemény és Látogatóközpont nagyterme

A Vasvár Vaskapu Parkerdőt 2001-2002-ben alakította ki a Szombathelyi Erdészeti Zrt. A pihenőerdőben nem csak az információs táblák tudatják a város és a környék történelmét, a vastermelést, hanem például egy rekonstruált veremház, amelyet egykor a helyi vaskohászok laktak, de látható itt egy vasolvasztó kemence is.

A Vasvári sánc a Vaskapuvál, a környező jóléti erdő és tanösvény nemcsak egyedi történeti emlék, hanem szép természeti környezetben fekvő kiránduló- és pihenőhely, ahonnan számos turistaút indul a környék látványosságaihoz.

Vas vármegye nevét a vidéken bőségesen előforduló gyeptvasérc-lelőhelyekről kapta, amelyekre már a római kortól kezdve helyi jelentőségű vasgyártás épült. Egykori központi településének latin neve, *Castrum Ferreum*, vagyis „Vasvár” is utal a vassfeldolgozás hagyományára.

Térségünk szintén meghatározó néprajzi tájegysége az Őrség, melynek neve abból ered, hogy a honfoglaló magyarok a nyugati kapu védelmére őrállókat telepítettek ide. Az őrzők feladata volt a határőrizet mellett a vasérclelőhelyek és a só őrzése, a ló- és marhakereskedelem biztosítása.

A szelíden hullámozó dombvidéken jellegzetes település-szerkezet alakult ki. A dombtetőkön néhány házból álló „szerek” laza együttese alkotta az egyes településeket. Az itt élők – megőrizve a természet változatosságát – apró parcellás gazdálkodásukkal és a tájba simuló épületeikkel évszázadok alatt alakították ki a táj mozaikos képét. A boronafalas építésű házakat a 19. században váltották fel az oszlopokon nyugvó, kiugró tornáccal ellátott úgynevezett kődisállásos házak. A legszebbek Szalafőn és Pankaszon láthatók.

Jellegzetes haranglábak, kora középkori templomok, évezredek hagyományok jellemzik a vidéket, gondolkodj itt a tökmagolajútésre vagy az őrségi agyagot megmunkáló fazekasságra, melyeket ma már nemzetközi fesztiválok is népszerűsítene.

Az Őrség a gyeptőrző, határvédő szerepéről kapta a nevét, Vasvár a vármegye gyeptvasércéről, így nem meglepő, hogy a 155. Vándorgyűlés központi helyszínéül választott *Sárvárnak* is több évezredek, gazdag története van.

Vas vármegye jelenleg második legnagyobb városa már az őskorban is lakott volt, később a rómaiak Bassiana néven alapítottak itt települést. Sárvár a vizekkel és mocsarakkal körülvett Árpád-kori földváráról kapta a nevét. Az első okle-

veles említése 1288-ból származik, amikor is az első telepeket idehívta *Kőszegi János* nádor, aki városi kiváltságokat is szerzett a fejlődő településnek. 1328-ban *Károly Róbert* magyar király (1308–1342) ezeket a kiváltságokat erősítette meg. A középkorban a városfalakkal nem bíró mezőváros földesurai között a király mellett ott találhatjuk a Kőszegieket, de Zsigmond király (1387–1437) híres hadvezérét, *Ozorai Pípót* is. 1390 és 1534 között kisebb megszakításokkal a *Kanizsai* család a vár és a település birtokosa.

A Bécs meghódítására indult oszmán sereg 1532-ben kétszer is megostromolta a sánccal és árokkal körülvett várat, de *Nádasdy Ferenc* vezetésével az ide menekült lakosság súlyos veszteségek árán visszaverte a támadást.

Az ostrom után *Nádasdy Tamás* és *Kanizsai Orsolya* 1534-ben kötött házasságával Sárvár és a többi Kanizsai birtok a Nádasdyak tulajdonába került, akik az ország egyik kulturális centrumát hozták itt létre, iskolát, nyomdát alapítottak, és az arborétum elődjeként gyümölcsös- és zöldségkertek alakítottak ki.

Nádasdy III. Ferencet a Wesselényi-féle összeesküvés miatt kivégezték, a város hanyatlásnak indult. Majd a Habsburg-Estei család tulajdonába kerülve fordulat következett be. A dualizmus korára nagyipari központtá fejlődött. Gyógyvizét 1961-ben olaj helyett találták. 1968. augusztus 20-án visszakapta 1871-ben elvesztett városi rangját Sárvár, amely ma már a vármegye települései között a legtöbb itt töltött vendégéjszakával büszkélkedhet.

A Nádasdy-vár felújítását követően, 1978-tól a korábban is itt működő múzeummal együtt a város közművelődésének központjává vált. Ötszögű palotaépületének három emeleti szintjén napjainkban érdekes és izgalmas programot kínál. A falfestményekkel díszített díszterem, a hozzá kapcsolódó korabeli bútorokkal berendezett szalonsor, az első emeleti toronyszoba a vár évszázadait, egykori hangulatát idézi. A kiállítások, köztük Magyarország egyetlen állandó huszárkiallítása, a történelmi térképeket bemutató tárlat, a bajor örökséget tárgyaló több teremből álló egység pedig számos olyan történettel szolgál, mely nemcsak a magyar, hanem az európai történelemhez is kapcsolódik.

Nemes Piroska kommunikációs munkatárs
Szombathelyi Erdészeti Zrt.

Fotó: Békési János

Őrségi jellegzetes szerek házcsoport

Fotó: Nemes Piroska

A Nádasdy-vár egyik díszes terme